

Nr 181.

Av herr **Asplund**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om anslag till arbetslöshetens bekämpande.

I proposition nr 300 till innevarande års riksdag, avlåten den 21 sistlidne mars, har Kungl. Maj:t för arbetslöshetens bekämpande, i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder, begärt förslagsanslag, högst, på tilläggsstat för år 1919 8,000,000 kronor och på extra stat för år 1920 2,000,000 kronor.

I den redogörelse, som av arbetslöshetskommissionen lämnats för utvecklingen och läget å arbetsmarknaden samt för behovet av anslag för arbetslöshetens bekämpande, påpekas till en början, att förnämsta anledningen till att arbetslösheten icke redan under år 1917 blev så stor som man beräknat, låg däri, att i och för landets förseende med *bränsle* ett långt större antal arbetare än vanligt måste tagas i anspråk på grund av den omläggning av bränsleanskaffningen, som kolimportens minskning medförde. Under 1918 hava de allt svårare livsmedelsförhållandena i städerna, behovet av ökad livsmedelsproduktion jämte den stigande lönenivån inom jordbruket åstadkommit en så stark återströmning till landsbygden, att det svenska jordbrukets behov av arbetskraft kan under detta år sägas hava varit i huvudsak *mättat*. Icke desto mindre har samtidigt arbetslösheten bland industriarbetarne betydligt ökats under 1918, beroende på dels svårigheter att utifrån erhålla råvaror i tillräcklig mängd, dels på en allt svårare stockning i exporten, varigenom en mängd företag, som sågo sina lager överfyllda, måste inskränka sin verksamhet. I förhoppning om en inträdande ljusning i nyssnämnda förhållanden hava en del av arbetsgivarne till en början sökt sammanhålla sina arbetsstyrkor genom lämnande av arbetslöshetsunderstöd till $\frac{2}{3}$ av den vanliga arbetsinkomsten. Då emellertid missförhållandena fortsatte och förvärrades har detta understöd så småningom måst minskas eller helt indragas, varigenom de arbetslösa blivit allt mera beroende av offentlig understödsverksamhet samt av från vederbörande kom-

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 3 saml. 78 häft. (Nr 181—184.) 1

muners och från statens sida anordnade offentliga arbeten. Fördelarne av detta senare slags åtgärder för arbetslöshetens bekämpande framför direkta understöd hava starkt framhållits såväl av arbetslöshetskommissionen som av vederbörande departementschef. Även om statens verkliga kostnader vid anordnande av statsarbeten av de slag, som hittills huvudsakligen använts, skogsarbeten, icke bleve vinstgivande i affärsmässig mening och komme att ställa sig avsevärt högre, än om direkt arbetslöshetsunderstöd lämnades de arbetslösa, vunnes dock med desamma betydande fördelar av social art: en god hjälp mot de följder av arbetslösheten, vilka icke kunna botas eller förebyggas enbart genom understöd i penningar. Enligt kommissionens mening hade dess »skogssällskapets statsarbeten» visat sig vara ett i kampen mot arbetslösheten värdefullt medel, vars användbarhet enligt erfarenhetens vittnesbörd icke vore begränsad till de arbetslösa textilarbetarne utan som med lika stor fördel kunde brukas för arbetslösa från skilda verksamhetsgrenar.

Då dessa arbeten, varmed sysselsatts ungefär 700 manliga och 2,300 kvinnliga textilarbetare, de senare med synnerligt gott resultat organiserade i särskilda arbetskekolonier, fastän arbetena påbörjats först i maj månad år 1918, likväl fått så stor omfattning, att tre miljoner kronor åtgått för desamma till årets slut, torde man för innevarande år hava användning för ett betydligt större belopp, även om arbetsbristen ej skulle bli större än under 1918. Då emellertid i stället för det starka uppsving efter fredsslutet å produktionens olika områden, varom man hittills hyst så stora förhoppningar, förestår en ekonomisk kris av oerhörd omfattning, i stället för stark efterfrågan i utlandet å varor till höga priser, ett betydligt överskott till priser, som i många fall äro en bråkdel av våra, utav en orimligt hög levnadskostnadsnivå betingade produktionskostnader; då ett nedbringande av dessa höga levnadskostnader i vårt land till närmelsevis samma nivå som i de stora industriländerna är en oundgänglig förutsättning för ett återställande av vår industris konkurrenskraft, och då denna förutsättning omöjlig kan ernås, så länge man eventuellt skulle försöka på konstlad väg genom importförbud eller höga tullar uppehålla vissa, på inhemsk konsumtion beroende industrigrenar, som för övrigt delvis ligga inne med stora lager allt för dyrt tillverkade varor, så synes en mångdubbelt större arbetslöshet än någonsin tillföre vara absolut oundviklig. Det synes därför icke osannolikt, att såväl de för arbetslöshetens bekämpande för år 1919 förut beviljade medel, som det nu av Kungl. Maj:t begärda anslaget av 8 miljoner kronor för samma år, vilket för övrigt till sitt belopp beräknats redan före statsverkspropositionens avlämnande i januari, då man förmodligen icke kunde tänka sig en så stark nedgång av konjunkturerna, som nu är tydligt

förestående, skola helt åtgå för bestridande av statens andel i oundgängliga arbetslöshetsunderstöd och för statsarbeten av ovannämnda slag, behöfliga för att bereda sysselsättning dels för förut befintliga och nytillkomna arbetslösa textilarbetare, dels även för den mängd arbetslösa från konfektions- och skoindustrin m. fl., för vilka dessa nödhjulsarbeten anses lämpliga.

Numera är det emellertid klart, att arbetslösheten kommer att sträcka sig över vida större områden än de nyss nämnda. Den förut påräknade nedgången av kolprisen efter kriget till normala förhållanden synes allttjämt låta vänta på sig. Det uppges allt bestämdare, att de neutrala skola komma att få betala sin tribut till krigskostnadernas gäldande i form av mångdubblade kolpriser under åtskilliga år framåt. De industrigrenar, som äro i högre grad beroende av stenkolen, få därigenom mycket svårt att existera i konkurrensen med motsvarande utländska företag med deras billiga kol.

Enligt samstämmiga uttalanden från olika sakkunniga möta för den svenska järnhanteringen oerhört stora svårigheter i främsta rummet på grund av de fortfarande flerdubbelt mot förut höga prisen å såväl stenkol som träkol. Å Teknologföreningens nyligen hållna årsmöte framhölls bl. a. av professor Arvid Johansson, att endast genom en allmän övergång till elektrisk järnframställning kan genom den stora bränslebesparing, som därvid vinnes, de på högre bränslepriser i Sverige beroende, allt för stora produktionskostnaderna å järn nedbringas tillräckligt, för att näringen skall kunna bestå i framtiden.¹⁾

Malmexporten är för närvarande så gott som avstängd, och så, som förhållandena utveckla sig i Tyskland, vår hittillsvarande huvudsakliga järnmalmssavvärmare, synes det föga hopp om någon väsentlig förbättring under de närmaste åren. Skall vår malmexport omläggas på England och Amerika, torde bl. a. de stora brasilianska järnmalmstillgångarne, som nu åter börja låta tala om sig, bliva betydligt besvärligare konkurrenter än hittills. Fortsatt arbetsbrist vid våra järngruvor och malmexporthamnar är därför att befara, och det kan ifrågasättas, huruvida vi icke för framtiden gjorde klokast uti att i betydligt större utsträckning än hittills bygga på inhemsk malmförädling framför malmexport.

Utan åstadkommande och bibehållande av en billig järntillverkning

¹⁾ Särdeles anmärkningsvärt var det vid samma tillfälle lämnade meddelandet från ingenjör A. Estelle om en av honom utexperimenterad ny elektrisk järnframställningsmetod, som tydligen kan få stor betydelse för vår järnhantering. Ingenjör Estelle hade haft försöksanläggningar i Tyskland, vilka han nu fått tillstånd att flytta över till Sverige. Genom hans metod sker järnframställning på elektrolytisk väg, utan användning av kol, alltså direkt ur malmen. Det erhållna järnet blir så gott som kemiskt rent. Måhända skulle man med denna metod, som givetvis kräver stora kraftbelopp, också kunna ekonomiskt lösa det svåra problemet att ur sådana malmer, som exempelvis de fosforrika Kirunamalmerna med förbigående av den kolkrävande masugns- och tomasprocessen direkt utvinna såväl rent järn som löslig fosforsyra i större skala.

kan icke heller den oerhört betydelsefulla mekaniska verkstadsindustrin för framtiden bestå och utveckla sig i en grad, som måste öka i samma mån som vår export av råvaror och halvfabrikat försvåras och avtager.

Enda räddningen för stora delar av vår industri ligger därför i ett på allvar forcerat utbyggande av landets vattenkraftkällor, varigenom bränslebesparing kan i större utsträckning åstadkommas såväl inom industrin som vid järnvägsdriften, vars elektrifiering åtminstone beträffande de starkare trafikerade järnvägarne nu borde, så långt våra krafter räckta till, genomföras, innan de för närvarande låga kopparprisen åter springa i höjden.

Nu är det visserligen sant, att ett än så forcerat utbyggande av våra vattenfall icke hjälper vår industri ur dagens svårigheter. Men just därför, att det tar åtskilliga års tid, innan kraften blir disponibel, är varje dröjsmål *nu* farligt. Vi måste nu, mitt under denna svåra tid, börja rusta oss för den industriella tävlan, som måste komma om några år, då världen åter tillfrisknat och hunnit ur konvalescensperioden, eljes komma vi till korta i denna tävlan.

Den synpunkt, som varit uteslutande bestämmande vid behandlingen såväl inom regeringen som inom riksdagen av de stora anslagskraven till statens affärsdrivande verk, i främsta rummet i fråga om statens kraftverk, att alla arbetsföretag för närvarande bliva så dyra, får ej vara avgörande. Vi *måste* hålla arbetet i gång och inrikta det främst på sådana företag, som äro egnade att stärka vårt näringsliv för framtiden. Den invändningen, att de nuvarande höga priserna komma att göra kraften så dyr, att industrin under kommande normalare pridförhållanden icke skulle kunna förränta kraftanläggningarne, kan ju göras. Men skulle så visa sig bliva fallet, så vore det i alla fall bättre att hava anläggningarne färdiga, när de behövas, och å dem göra så stora avskrivningar, som motsvara den minskade inkomsten, än att nu låta arbetena ligga nere och i stället i rena arbetslöshetsunderstöd utbetala kanske flerdubbelt större summor än dessa avskrivningar uppgå till.

Att här ingå på några detaljer och särskilt framhålla vissa av de utav riksdagen kanske något för tidigt och utan tanke på den förestående stora arbetslösheten behandlade anslagsfrågorna angående statens kraftverk torde vara onödigt. Jag vill blott påminna om de summor å 1919 års tilläggsstat som av Vattenfallsstyrelsen begärts, dem, som av Kungl. Maj:t föreslagits, och dem som av riksdagen beviljats för följande ändamål:

	Vattenfallstyrelsen:	Kungl. Maj:t:	Riksdagen:
<i>Lilla Edels kraftstation</i>	2,750,000 kr.	1,550,000 kr.	intet
<i>Harsprångens kraftstation</i>	7,000,000 „	2,000,000 „	1,000,000 kr.
<i>Stora Lule älvs reglering</i>	1,700,000 „	1,000,000 „	1,000,000 „
<i>Motala kraftstation</i>	1,500,000 „	1,500,000 „	1,500,000 „
Summa	12,950,000 kr.	6,050,000 kr.	3,500,000 kr.

Av ovanstående anslagsbehov har sålunda nedprutat sammanlagt av Kungl. Maj:t 6,900,000 kronor och av riksdagen ytterligare 2,550,000 kronor eller tillsammans 9,450,000 kronor, således i det närmaste 75 procent av det ursprungliga beloppet.

Då ingen anledning finnes att misstänka, att några tekniska svårigheter skulle hava mött för utförande av ovanstående arbeten i den utsträckning, som motsvaras av de utav vattenfallstyrelsen begärda anslagen, därest dessa blivit beviljade, torde icke några invändningar med fog kunna göras mot dessa arbetens lämplighet som nödhjälpsarbeten i den mån de ej medföra oproportionerligt stora utgifter för materialanskaffning m. m. i förhållande till arbetskvantiteterna. De böra särskilt väl lämpa sig för arbetslösa gruvarbetare, stenarbetare, järnvägsarbetare och dylika. Arbetsplatsernas lägen i förhållande till gruvdistrikten och malmexporthamnarne äro ej heller ogynnsamma. Då för anslagens nedsättande såväl från Kungl. Maj:t:s som från riksdagens sida andra skäl icke legat till grund än de höga arbetskostnaderna, svårigheten att anskaffa lånemedel och den nu närmast förestående depressionen inom industrin, som gör att efterfrågan på elektrisk kraft för ögonblicket icke är så stor, men i allt fall pengar ovillkorligen måste anskaffas för att hjälpa de arbetslösa över den stundande svåra tiden, så anser jag mig ha goda skäl för mitt förslag, att Kungl. Maj:t måtte bemyndigas att i lämplig utsträckning och inom ramen av de arbetsplaner, som redan blivit granskade av vederbörande utskott före frågornas behandling i riksdagen, igångsätta sådana arbeten, varvid arbetslösa lämpligen kunna sysselsättas utöver de arbeten, för vilka anslag redan beviljats på 1919 års stat och tilläggsstat. Utom till de av mig här särskilt åsyftade arbetena tillhörande statens kraftverk torde detta bemyndigande böra utsträckas även till andra av riksdagen beslutade företag, även om de ej äro så direkt produktiva. Jag tillåter mig i detta hänseende påminna om de ännu ej av vederbörande utskott färdigbehandlade motionerna om anslag för Inlandsbanan och dess tvärbanor. Särskilt å dessa sistnämnda torde för arbetslösa lämpliga arbeten å från norra stambanan lätt tillgängliga, icke alltför ogästvänliga trakter kunna anordnas. Genom dessa banors tidigare påbörjande underlättas högst väsentligt dyrtidens tryck för ifrågavarande

trakters befolkning, varjämte de stora tillgångar särskilt av skogsprodukter, som finnas utefter banorna, fortare kunna komma landet till godo.

Om nu för arbetslöshetens bekämpande nödiga medel skola anskaffas genom tillfällig upplåning, bör detta så mycket lättare och lämpligare kunna äga rum, i den mån pengarne nedläggas i produktiva företag, än om de huvudsakligen utdelas som rena arbetslöshetsunderstöd. Jag anser mig emellertid böra föreslå, att till utförande av här ovan antydda arbeten, i den mån anslag ej redan blivit eller i annan ordning bliva anvisade, måtte anvisas de ungefär 8 miljoner kronor, som enligt uppgift i propositionen om arbetslöshetens bekämpande blivit inbesparade å för 1918 anvisade medel och komma att överföras till statsverkets kassafond.

Bland andra statsverkets behov, som fått stå tillbaka på grund av dyrtiden och de finansiella svårigheterna, intaga anslagsbehoven för husbyggnader en framstående plats. Detta är givetvis att beklaga ur den synpunkten, att just inom byggnadsfacket är den enskilda verksamheten f. n. så ytterligt inskränkt och arbetslösheten därför stor. Emellertid hava ju en mängd anslag för byggnader beviljats på 1920 års stat. En god hjälp för beredande av arbete åt arbetslösa byggnadsarbetare skulle erhållas, om åt Kungl. Maj:t lämnades befogenhet att redan under år 1919 disponera av riksdagen å 1920 års stat anvisade medel för utförande av arbeten, som skulle kunna påbörjas redan under 1919 och kunna i avsevärd mån bidra till minskning av arbetslösheten. För att icke bereda svårigheter för utskottsbehandlingen har jag begränsat mitt yrkande härom till att gälla under utgifter för kapitalökning å 1920 års stat beviljade medel. Om sådana av riksdagen redan godkända byggnadsföretag utväljas, som ligga lämpligt till för orter, där större arbetslöshet inom byggnadsfacket råder och hänsyn även tages till den större bostadsbrist, som är rådande på vissa ställen, så torde ett sådant igångsättande av förut med hänsyn till penningknappheten i tiden framflyttade arbeten hava goda skäl för sig.

För att icke motionen »av principiella betänkligheter» skall bliva avvisad, vill jag här uttryckligen betona, att densamma ingalunda avser att på något sätt uppriva av riksdagen redan fattade beslut, samt att erhållande av anslag för vissa speciella företag eller föreslagna former för anslags beviljande m. m. icke är det väsentliga i motionen. Vad jag med densamma åsyftar är, att Kungl. Maj:t måtte beredas rätt dels att disponera tillräckliga medel för arbetslöshetens bekämpande dels att på lämpligaste sätt och så långt möjligt använda dessa till produktiva företag, som blivit av riksdagen beslutade, fastän medel förut ej blivit av finansiella skäl för inneverande år anvisade, och som det medför stora fördelar att hava färdiga vid den nuvarande kristidens slut om ej förr, eller som eljest äro ägnade

att medföra lättnader i nuvarande bostadsbrist eller andra av kristidens svårigheter. Jag hoppas därför, att vederbörande utskott skall benäget bättra och ändra vad som brister i motionen.

Under åberopande av vad här ovan anförts, får jag därför vördsam-
ligen hemställa,

att riksdagen ville, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 300 angående anslag för arbetslöshetens bekämpande, för sin del medgiva,

a) att Kungl. Maj:t, förutom å tilläggsstat för år 1919 begärda förslagsanslag, högst, 8,000,000 kronor, må för anordnande av arbeten för arbetslösa under år 1919 i mån av behov få använda de besparingar å ungefär 8 miljoner kronor, som gjorts å de för år 1918 anvisade medel för arbetslöshetens bekämpande; samt

b) att Kungl. Maj:t måtte medgivas i mån av behov redan under år 1919 disponera av riksdagen å 1920 års stat under utgifter för kapitalökning å sjätte huvudtiteln beviljade medel, som anvisats för utförande av arbeten under 1920, vilka skulle kunna påbörjas redan under 1919 och kunna i avsevärd mån bidra till minskning av arbetslösheten.

Stockholm den 1 april 1919.

C. I. Asplund.
